

Sastav Otkrivenja sv. Ivana.

(Nastavak)

II.

1. Dioba na vrela i izdavače

Nikola Žuvić.

Racionalisti već od 18. stoljeća dalje, protežu na sve knjige sv. Pisma svoju kritičku metodu, koju su najprije sistematski aplicirali Pentateuhu.²¹ u svima nalaze neke dokumente i vrela, od kojih su sastavljene dotične knjige. Rekao bih, da to čine po svojoj dužnosti; toga nijesu pustili ni kod naše knjige.

Groci je tvrdio, da su poglavlja 1—11. pisana još pod Klau-dijem, a ostali dio pod Vespasianom. Semler, za kojim ide Corodi, dokazuje, da je okrivenje nastalo na temelju židovsko-hilijastičkog fantaziranja.²² Ovo su dvojica između protagonista tako zvane kritičke škole, koja u svojim počecima ide isključivo za riješavanjem literarnih problema, zatim traži vrela, da napokon zaniče nadnaravni karakter knjiga; možda bi slobodno rekli, da je ovo zadnje i polazna točka toj kritičkoj školi.

Vogel dokazuje u svom djelu, da postoje četiri razna dokumenta, iz kojih je sastavljeno otkrivenje.²³ Njega slijedi Bleck²⁴ i Völter, koji u svojim brojnim djelima navodi sad dvije, sad tri različite knjige, kojima se poslužio kompilator. Weizsäcker iznosi izgrađenu hipotezu o vrelima, kao i o vremenu, prilikama i krajevima, kada kako i gdje su nastala.²⁵

Vischer dopušta jedinstvo knjige Otkrivenja u današnjoj formi, ali uporno brani, da su poglavlja 11. i navlastito 12. uz još neke druge dijelove karakteristično židovska, nastala prije godine 70., a kasnije da je sve zajedno obrađeno, interpolirano i izdano po

²¹ Bea S. I, De Pentateucho, drugi svez, Institutiones Biblicae, Roma 1928, str. 24—100.

²² Kritische Geschichte des Chiliasmus, 1780.

²³ Commentationes VII de Apocalypsi Joannis, 1816.

²⁴ Beiträge zur Evangelienkritik, 1846.

²⁵ Theologische Literaturzeitung, 1882., str. 78. sl.

kojem kršćaninu.²⁶ Sabatier, Schön, Bruston i mnogi drugi govore u glavnom slično o kršćanskim izvorima s mnogim interpoliranim odlomcima židovskog porijetla. Holtzmann naprotiv veli, da je Ivanovo Otkrivenje bilo prvotno zbirka židovskih apokalipsa iz doba Nerona i Kaligule sa kršćanskim interpelacijama.²⁷ Ménégoz je precizniji, kad kategorički tvrdi, da su postojale dvije židovske apokalipse, koje je jednostavno združio i izdao neki kršćanin, dodao uvodna poglavlja 1—3 i zaglavak 22, 6—21.²⁸

Složeniju hipotezu predlaže Spitta, koji poradi trostrukog septenara: pečata, trublja i čaša zaključuje na trostruka različita vrela i jednu prvotnu apokalipsu, što je sve konačno neka kršćanska ruka povezala u jednu cijelinu i izdala u današnjoj formi.²⁹ Briggs vidi u Otkrivenju šest primitivnih apokalipsa, koje su nastale u razno doba. Zvijeri i zmaj pod Kaligulom; pečati, trublje i čaše pod Galbom; poslanice u medjuvremenu između Nerona i Domicijana. Sve se odnosi na tadanje stanje židovskog naroda; a pisano je u ovim slikama za to, da im u slučaju, dođe li do ruku vlastodržaca, ne mogu dokazati nikakove krivnje. Poslanice su pisane grčki, sve ostalo židovski, o čemu nitko ne sumnja, koji pozna barem malo duh grčkoga jezika. Svi su se ovi dijelovi spajali različito. Najprije pečati, trublje, i čaše. Ovima su dodane poslanice. Zvijeri i zmaj dolaze kasnije u obzir. Napokon jedan redaktor sve poveže i svrsta, dodavši završetak.³⁰ Wellhausen³¹ dopušta, da je auctor današnjeg Otkrivenja »neki prorok Ivan,« koji je pisao za vrijeme Domicijanova proganjanja, ali se služio i iskoristio je dotadanje dokumente. Pače veli, da nije ni malo teško razlikovati izdavača od pisaca. I Wellhausen to praktički pokazuje, kad secira Otkrivenje označujući, što komu pripada. Ova je Wellhausenova analiza vrlo interesantna, gdje ne pušta s vida ni vrelo tako zvane apokaliptičke tradicije i mitologije, koje se obadvije razvijaju iz politeizma.³²

²⁶ Die Offenbarung Johannis, eine jüdische Apokalypse in christlicher Bearbeitung, 1886. U ovom djelu uzima na koncu riječ Adolf von Harnack i piše epilog.

²⁷ Geschichte des Volkes Israel, II, 2, 1887., str. 658. sl.

²⁸ Annales de Bibliographie théologique, 1888, str. 41—45.

²⁹ Offenbarung des Johannes, Halle, 1889.

³⁰ The Messiah of the Apostels, London 1895.

³¹ Analyse der Offenbarung Johannis, 1907.

³² Istog procesa se drži Wellhausen, kad govori o vrelima Pentateuha u svom djelu: »Israelitische und jüdische Geschichte, 6. Aufl. Berlin 1907, str. 35 i sl. Sistem se temelji na Hegelovoj teoriji opće evolucije, kako obzirom na život, čovjeka, tako i na duševni život i religiju, gdje je osjećaj prije, nego razum. Ove je principe teološki nemoguće aplicirati u sv. Pismu, jer se ne obaziru na vrhunaravni elemenat. Promatrani s fi-

Kako u svim stvarima tako su se i u ovom slučaju racionalisti podijelili u razne sisteme, pa jurišaju na Bogom objavljenu nauku u sv. Pismu. Gunkel je prvi udario temelje historijsko-religijskom sistemu, kojim dokazuje, da je mnogo slika i simbola Otkrivenja kao i način izražanja uzeto iz eshatologije Babilonaca i drugih poganskih naroda. Osobito obrađuje mit žene i zmaja.³³ Bousset se jasno izjavljuje za fragmentarnu hipotezu u Otkrivenju, koju međutim on smatra dokaznom tezom prema Gunkelovoj historijsko-tradicionalnoj metodi. Postojalo je više različitih apokaliptičkih tradicija, koje je auktor današnjeg Otkrivenja znao srediti vrlo spretno, pače genijalno. Zato Bousset dijeli na razne kozmološke i eshatološke odlomke, dva svijeta, borba između dobra i zla, sud svijeta, uskrснуće i drugi apokaliptički materijal, koji je i opet fragmentarno zastupan među navedenim fragmentima

lozofske strane apsurdni su, jer su u protimbi s dnevnim životom i historijskim činjenicama.

Prema Wellhausenu je najstarije stanje religije polidemonističko (animizam, totemizam, fetišizam), iz kojeg se razvio politeizam (gdje su totemi i fetiši postali bogovima — elim, elohim). Mojsije je združio razna plemena i dao im zajedničkog boga Jahve, Jehova, koji je bio lokalni bog na Sinaju; s time je postao nacionalnim bogom, ali ne općim i jedinim. Ovo stanje još nije monoteizam, nego istom monolatrija. U doba pak proroka se konačno razvio pojam, da je Jehova jedan i jedini Bog. I ovo je etapa općeg i etičkog monoteizma. I u kasnije se doba još osjećaju ostaci polidemonizma u kultu na visinama, excelsi, bamoth, kao i politeizam već u samom imenu Elohim. Monolatrija je najasnija, kad Mojsije u Exodu 20, 2 sl. ne niječe opstanak drugih bogova, nego samo zabranjuje njihovo štovanje.

Nije od potrebe dokazivati apsurdnosti ove teorije. Sam protestant König u svom djelu *Geschichte der alttestam. Religion*, 1915., str. 157 — 170. veli, da je sve to aprioristično, fantastično, bez historijskih i kritičkih dokaza protiv svjedočanstva svih vrela. Dalje veli, da su ovi kritičari iskrivili povijest židovskog naroda i tu iskrivljenu nazivlju pravom pobjeću. Svi etnolozi naprotiv dokazuju u historiji religija, da sva fakta pokazuju prelaz iz savršene forme religije na manje savršenu (tako i sv. Pismo Rimlj. 1, 18—23. i religijska filozofija, koja navodi uzroke). Tako Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, Münster 1927, Pinard de la Boulaye, *L'Étude comparée des religions*, Paris 1922, 1925, naš Dr. Gahs i mnogi drugi.

³³ Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des Neuen Testaments. Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, I. Göttingen 1903. Isti, *Schöpfung und Chaos*, Göttingen 1895. Boll, *Zum $\nu\lambda\omicron\varsigma$ ἀποκάλυψης der Offenbarung Johannis*, Zeit. für neutest. Wissenschaft 15 (1914), S. 153 ff. Lohmeyer, *Das Zwölfte Kapitel der Offenbarung Johannis*, Theol. Blatt. 4 (1925) S. 285 ff.

u velikom opsegu. Poglavlje 12. je neki poznati sunčani mit, koji je auktor, bolje zadnji redaktor, već našao gotovim.³⁴ K prvom izdanju Bousset-ova djela 1896. godine, veli Ljud. Hackspill,³⁵ da priznaje auktor »à coté des éléments traditionnels il y en a beaucoup d' originaux, car l' auteur a eu réellement des visions et naus en a fait part; il a entendu la voix venant du ciel, il a vu la Jérusalem céleste descendre ornée comme une fiancée. Ce double caractère de l' Apocalypse est un problème psychologique, — ce n' est pas le seul de ce genre qu' implique la question Johannine; — mais³⁶ il n' est pas psychologiquement inadmissible que le voyant ait combiné de matériaux anciens avec ce qu' il a vu et vécu lui même, que plus d' une expérience psychique ne soit plus tard revêtue pour lui d' une forme traditionnelle devenue déjà sacrée«.

Fr. Boll³⁷ ide sve dalje dokazujući, da se u Otkrivenju Ivanovu nalazi jezik i slike, koje se nalaze u helenističkim proročkim knjigama, a svoj izvor imaju u astralnim mitima. Ovi su doduše babilonskog porijekla, ali u to doba vrlo rašireni među grčko-rimskim življem. »Der Verf. der Sendschreiben arbeitet mit den gleichen Vorstellungen hellenistischen Glaubens wie die übrigen Teile des Buches. Ebenso stark drängt sich die stilistische Einheit der Schrift mir ihren sprachlichen Seltsamkeiten auf«.³⁸ Charles je između novih izdao jedno od najpotpunijih tumačenja Otkrivenja, a poslužio se svim dotadanjim rezultatima kritičara. Otkrivenje je napisao »neki prorok Ivan«, ali ne prezbiter, ne apostol, nego neki po vjeri kršćanin, po narodnosti. Židov. Ovaj se doselio iz Palestine u Malu Aziju i nije znao dobro grčki. Knjiga je sastavljena pod Domicijanom, ali poglavlja 20—22. je nadodao naknadno neki slabointeligentni izdavač. Pisac je iskoristio bezbroj vrela, napisanih bilo grčki, bilo židovski. Poslanice su napisane pod Vespazijanom, ali ih je zadnji redaktor preradio i postavio kao uvod svog djela. Vrela dijeli Charles jedino obzirom na posebnost jezika.³⁹ Alfr. Loisy veli, da auktor Otkrivenja nije jednostavni kompilator, ali kompilatorom ostaje.⁴⁰ Većina ovog materijala je već prije bila napisana, a ovaj ga je prorok svrstao u doba Domicijana, kad su ga braća za to molila. Da je Ivan u Otkrivenju izrabio razne židovske spise ne uzima Loisy kao veliku i važnu stvar; daleko je važnije

³⁴ Die Offenbarung Johannis. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament. XVI 6, Göttingen 1906.

³⁵ Revue Biblique, 1898. p. 457 s.

³⁶ Što slijedi, je doslovni prijevod Boussetovih riječi.

³⁷ Aus der Offenbarung Johannis, Hellenistische Studien zum Weltbild der Apokalypse. Stoicheia I, Berlin 1914.

³⁸ Nav. dj. str. 127.

³⁹ The Revelation of St. John, London 1920. Lectures on the Apocalypse, London 1922.

⁴⁰ L' Apocalypse de Jean, Paris 1923, p. 21.

odrediti postanak i značaj one apokaliptičke tradicije. Sv. Ivan apostol u opće ne dolazi u obzir, da bi bio auktorom Otkrivenja. »L' Apôtre Jean est hors de cause. Jean l' ancien serait plus acceptable«. ⁴¹ Poteškoće sv. Dionizija kritičari, veli F u a r d, nekritički izrabljuju, ali niti njegovog drugog Ivana prezbitera ne priznavaju piscem. Jer kad bi Papija ovomu bio pripisao apokalipsu, Euzebije bi to bio zastalno iznesao u svojim djelima, pogotovo, kad nabraja svjedoke za ili protiv autentičnosti ove knjige. ⁴²

Osim diobe na pisce i izdavače kako to dijele Wellhausen, Bousset, Gunkel, Boll i drugi spomenuti, interesantnije je baciti samo kratki pogled na unutarnju diobu knjige kako to čine ovi i mnogi drugi auktori. Charles veli, da prolog 1, 1—3. nije auktorov nego se mora pripisati nespretnom izdavaču, koji je i sedam blaženstva postavio po čitavoj knjizi. Tako 1, 3; 14, 13; 16, 15, 19, 9; 20, 6; 22, 7. 14. ⁴³ Uvodna vizija 1, 9—20 veli Dieterich, gdje se pojavljuje Krist između sedam svijećnjaka sa sedam zvijezda u ruci i naziva se raznim epitetima, koji se ponavljaju u poslanicama i epilogu, je mješavina astralnog, kristološkog i crkvenog simbolizma, koji je karakterističan za čitavu knjigu. U koliko se pojedini elementi već nalaze u Bibliji, prodrlo je ranije iz sunčane mitologije. ⁴⁴ Sedam zvijezda u ruci Kristovoj (1, 16) je konstelacija zviježda malog međvjeda. ⁴⁵ Sedam poslanica je usko povezano s početnom vizijom. Napisao ih je izdavač, kršćanin, za sve crkve, koji vidi dnevnu borbu Crkve, iznutra, izvana i sve neprijatelje. Mogle su postojati već od prije, ali ih je svakako izdavač preradio s osobitim obzirom na svoje djelo. ⁴⁶

U opisu neba i prijestolja Božjega pisac Otkrivenja ovisi u glavnom od proroka Ezekijela, a u pojedinostima od astrološke tradicije ili pak od tradicije apokaliptičke, koja je razne mite aplicirala židovskim nadama i očekivanju njihova ostvarenja. Izvor onim 24 okrunjenim starješinama treba tražiti u astralnoj teogoniji. To su bogovi 24 konstelacija, koje su Babilonci podijelili u dvije vrste po 12, jednu na sjever, drugu na jug zodijaka i nazivali su

⁴¹ Nav. dj. str. 47.

⁴² Fouard, S. Jean, p. XXXVII—XLIV. Sv. Dionizije zaniječe autentičnost Otkrivenja u borbi protiv Chiliasta, koji su ovu knjigu izrabljivali za svoju krivu nauku, Govori također, da su u Efezu dva groba Ivanova.

Poznati citat iz fragmenta Papijina, gdje ovaj govori po dva puta o Ivanu (Euz., Hist. Eccl. III, 39, 1—2, Funk, Patres Apostolici I, 350, Bogoslovska Smotra 20 (1932) str. 233) dao mu je daljni povod, da svom drugom Ivanu dodijeli Apokalipsu. Euzebije je to zabilježio, ali i sam veli *φάσιν*; ni sam ne vjeruje pravo u to.

⁴³ Stanton, The Gospels as historical documents, III, str. 83.

⁴⁴ Nav. dj. str. 24.

⁴⁵ Eine Mithrasliturgie, str. 14.

⁴⁶ Boll, str. 21.

ih sudijama svemira. Isti pretstavljaju i 24 sata dana u Testamentu Adamovu. I ako su 24 Židova pretstavljala čitav narod u službi hrama, ovaj se broj kao i onaj od 24 svećeničke klase odnosi na ova 24 starješine, koje su smatrali nebeskim tipovima u odavanju časti Bogu.

Četiri životinje (4, 6. 7.) nijesu isto, što i kod Ezekijela (1, 5—14), jer apokalipsa ne ovisi samo o njemu. Životinje su četiri dijela zodijaka i pretstavljaju četiri godišnje doba.⁴⁷ Janje (5, 6) sa sedam rogova i sedam očiju, što je nadodao izdavač, ima prvotno također astrološko značenje, odakle je i uzeto. U zviježđu ovna su stari astronomi brojili 17 ili 16 ili 13 zvijezda, a naš auktor imade 2×7. Kako je ovan prvi znak zodijaka i nazvan središtem svijeta ili neba, tako je auktor Otkrivenja lako prilagodio sve to Kristu-Jaganjcu posred Božjeg prijestolja⁴⁸ Redaktor daje starješinama svećenički karakter i službu (5, 9), a liturgiju na nebu poređuje s onom u sinagogi i primitivnoj kršćanskoj službi Božjoj; doksologija (5, 14) je uzeta iz završetaka prvih četiriju knjiga psalama. Riječi, koje pievaju Bogu i Janjetu malo da su preinačene, ali svakako uzete iz Plinijeva pisma caru Trajanu u dijelu, gdje opisuje sastanke kršćana, pa veli: »Carmen Christo quasi deo dicere«⁴⁹.

Četiri se konja (6, 1—8) nalaze i kod Zaharije (1, 8—2), gdje ih prorok izričito istovjetuje sa četiri vjetra. Pučko vjerovanje ovisi o starom mišljenju i drži, da je svaka godina određena po zodijačkom znaku i po vjetru, koji već tom znaku odgovara. I kalendarska nagađanja ovise o tomu. Zato auktor upotrebljava za svoju apokaliptičku sliku sve znakove slobodno i adaptira ih prema svojoj svrsi. Prvi mu konjanik na bijelcu znači Krista pobjednika kao personifikaciju znaka lava. Crveni konj pretstavlja južni vjetar, a znači rat. Iza lava je zodijački znak djevojke s mačem. Kako iza znaka djevojke s mačem slijedi znak vage, tako iza rata slijedi oskudica i glad. Spomenute zodijačke zznakove slijedi znak škorpiona. Gdje se on pojavi prouzroči otrovnim ujedom kužne bolesti i smrt, koje su također nužna i redovita posljedica rata i glada.⁵⁰ Duše ubijenih pod oltarom (6, 9 sl.) ovise o židovskoj tradiciji, koja postavlja duše preminulih pravednika ispod Božjega prijestolja.⁵¹ Helenska astrologija u Pitagorinoj filozofiji mliječnu stazu (via lactea) nazivlje putem duša, a židovska predaja govori o nebeskom hramu sa svim namještajem. Auktor Otkrivenja ovdje kombinira astrološki put duša sa židovskim shvaćanjem neba i oltara. Ideja osvete je iz židovske

⁴⁷ Charles, I, str. 43.

⁴⁸ Boll, str. 36; Charles, I, str. 127—132.

⁴⁹ Boll, str. 44—66.

⁵⁰ Charles, I, str. 145—152.

⁵¹ Boll, str. 78—95.

⁵² Šabbath, 152 C - - - 4 Mak. 6, 29.

tradicije, kojoj je protivna kršćanska nauka (Lk. 18, 7).⁵³ Poglavlje 7. je židovskog porijetla s kršćanskim interpolacijama.⁵³

Ovako nastavljaju racijonalisti u čitavoj knjizi dokazujući razna vrela. Međutim ne smijemo misliti, da su u tom složni. Slažu se većinom, kad govore o kompilaciji, nesustavnosti, kontradikcijama, raznim vrelima, auctorima, jednom ili više redaktora, koji je konačno izdao djelo i uputio ga kršćanskim zajednicama kao da bi polazilo od Apostola. Ali nema sloge ni jedinstvenog naučavanja, kad konačno konkretiziraju.⁵⁴

2. Jedinstvo Otkrivenja.

Katolici su svi u tom složni, da je Otkrivenje zbilja djelo sv. Ivana Apostola. Njegovo ime nosi u biblijskim izdanjima i on je jedini aktor knjige, u koju je zapisao, što je vidio i čuo. I literarno jedinstvo općenito naučavaju katolički blibliciste. Jedini, koji kviri ovu katoličku harmoniju je Calme⁵⁵, kad drži, da je glavni dio, sama bit knjige, poglavlja 6—18. sastavljen kombiniranjem raznih dokumenata, koji su postojali samostalno za sebe i konačno su povezani radom redaktora.

Sve od prvih tumača Otkrivenja: Sv. Justin, Melito iz Sarda, Apolonije, sv. Irenej i gotovo bezbrojni tamo od 2. stoljeća do danas izuzevši šaku racijonalista, koji su obračunali s nadnaravnim i inspiracijom, od polovice 18. stoljeća do danas — svi govore ne o kakovom fragmentarnom sustavu Otkrivenja, nego tumače i citiraju riječi i čitave stavke iz cijele knjige bez razlike, u kojem se dijelu nalaze. Sve pripisuju jedinom aктору sv. Ivanu Apostolu i Evandelisti.

Kohlhofer dokazuje jedinstvo knjige i auktora po jeziku, gramatičkim osebinama i terminologiji. Samo jedna shema prema ovom aктору:

1,	1	<i>δειξαί τοῖς δούλοις</i>	22,	6
1,	3	<i>μακάριος ὁ . . . τοὺς λόγους τῆς προφητείας</i>	22,	6
1,	3	<i>ὁ καιρὸς γὰρ ἐγγύς</i>	22,	10
1,	8	<i>ἐγὼ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ</i>	22,	13
2,	11	<i>ὁ δεύτερος θάνατος</i>	20,	6
2,	28	<i>ὁ ἀστὴρ ὁ πρωῒνός</i>	22,	16
2,	12	<i>ἡ καινὴ Ἱερουσαλὴμ ἡ καταβαίνουσα</i>	21,	2
4,	6	<i>ὡς θάλασσα ὑαλίνη</i>	15,	2
5,	5	<i>ἡ ρίζα Δαβὶδ</i>	22,	16
1,	6	<i>ἡμᾶς βασιλείαν . . . ἱερεῖς</i>	20,	6, 5, 10
1,	13	<i>ὁμοιον υἱὸν ἀνθρώπου</i>	15,	6, 14, 14
3,	3	<i>ἤξω ὡς κλέπτῃς</i>	16,	15

⁵³ Boll, str. 33; Charles, I, str. 173—176.

⁵⁴ Charles, I, str. 209.

⁵⁵ L'Apocalypse devant la tradition et devant la critique, Paris 1905.

11, 1	<i>κάλαμος ... μέτρησον τὸν ναὸν ... τὴν πόλιν .</i>	21, 15
12, 9	<i>ὁ δράκων, ὄφις ὁ ἀρχαῖος ... Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς . . . . .</i>	20, 2 ⁵⁶

Navodi riječi vlastite Ivanu ili u samoj Apokalipsi ili u svim njegovim spisima: *πιστὸς καὶ ἀληθινὸς λόγος* emundat nos ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, ἐξεκεντησαν, ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, θρόνος, ἀδικεῖν, κρύσταλλος, ἄβυσσος, βασιανισμός, μεσοράνημα, φιάλη i dr.

Ne samo riječi, nego su i slike i simboli uvijek isti u čitavoj knjizi, kao na pr. Janje, zmaj, zvijeri, stablo života, knjiga života, druga smrt, konj, konjanici; navlastito broj sedam, a i broj tri i dvanajst. Pojedini su dijelovi tako usko međusobno povezani, da jedan nužno dovodi do drugoga. Brojevi sedam kod lomljenja pečata i sviranja trublja uzeti su u dva dijela; najprije se uzimaju četiri, a iza pauze preostala tri. Najprije se otvori šest pečata i umećnuta je vizija blaženika, pa iza šutnje 8, 1, kod sedmog se pojavi sedam anđela s trubljamama. Na svuk sedme trublje vidi prorok sedam raznih znakova na nebu. Kod opisa sedmog znaka dolazi sedam anđela s čašama i kad je zadnja, sedma prolivena, izriče se osuda protiv velikog Babilona.

Sve dakle: svjedočanstvo čitave prošlosti, jezik, gramatika i sintaktičke osobine, vlastitost Ivanova riječnika, koncepcije, slike, simboli, unutarnja veza, jednom riječju vanjski i unutarnji dokazi sjajno dokazuju jedinstvo i auktora sv. Ivana i njegova djela, tako da to priznaju ne samo katolici, nego i mnogi ozbiljni akatolici. Ernst Lohmeyer⁵⁷ veli: »Ist aber in diesem Werke eine Ordnung sichtbar, die mit gleichem Masse alle seine einzelnen Teile bestimmt, entspricht dieser Ordnung der sachliche Gehalt des Buches, so wird es unmöglich, die Apocalypse das Werk vieler Hände und Bearbeitung zu verschiedenen Zeiten entstanden zu denken. Alle Versuche, sie als ein Konglomerat bunt gemengter Traditionen und Quellen zu erweisen, mögen sie von literarischen oder sachkritischen oder, wie der neuste, von sachallanatyschen Gesichtspunkten geleitet sein⁵⁸ scheitern an der strengen Einheitlichkeit der Form. Die Apocalypse ist nur dann in ihrem äusseren und inneren Gefühl begreiflich, wenn sie das einheitliche Werk eines Werfassers ist.« Jednako govori Th. Zahn⁵⁹ i mnogi drugi. Gornjim riječima ne treba komentara.

Ali jer se ovi racionalisti još uvijek bave unutarnjom izgradnjom djela, pozabavit ću se u slijedećem samom unutrašnjom izgrad-

⁵⁶ Die Einheit der Apocalypse, Freiburg i. B., 1902, S. 103.

⁵⁷ Die Offenbarung des Johannes, Tübingen 1926, S. 182.

⁵⁸ Ed. Sievers, Die Johannes apokalypse untersucht und herausgegeben, Leipzig 1925.

⁵⁹ Einleitung, II, S. 596. 601.

njom Otkrivenja, koja je prevažna za samo tumačenje. Učinit ću to već na ovom mjestu s razloga, da se još više potvrdi i onako već sigurno jedinstvo, premda i sami protestanti napuštaju onakav posao. Lijepo veli obzirom na to P o w i s S m i t h: »Literarna kritika ne će nikada izaći iz običaja, ali njezini najvažniji rezultati spadaju po svojoj prilici u prošlost.«⁹⁰

3. Unutarnja izgradnja.

Knjiga je Otkrivenja vješto i umjetnički sastavljena. To priznaju svi, pa i oni, koji je sijeku svojim kritičkim nožićem. Jedini Charles veli, da je redaktor slabo inteligentan i da je nespretno povezao heterogeni materijal.⁹¹ U Otkrivenju je pretežni dio svrstan pod brojem sedam. Ovaj je broj simboličan i jasno je, da ga ne možemo uzimati literarno u njegovoj numeričnoj vrijednosti. J o a k i n, opat iz Flora u Kalabriji, i drugi za njim, uzeo je prvi septenar kronološki, a ostali samo da popunjuju ovaj. Jasno je: kad ne možemo broj sedam uzeti literarno, ne možemo nikako niti kronološki, jer se ovaj pojam temelji na onom. Ovi septenari ne slijede jedan za drugim; u daljnim vidi prorok novu vrstu događaja i to pod novim i drugim vidikom. U slijedećem kao da tumači prošli septenar. Što je prije bilo teško i nejasno, kasnije postaje lakšim, jasnijim; ista se stvar osvijetljuje iz bližega. Slično je u govorima Kristovim u poglavljima 7—10. evandolja sv. Ivana, gdje nastavak i napredovanje razjašnjuje prvo.⁹² Moguće bi mogli dokazivati evoluciju, red ideja, koje su u tri septenara razvijene kao opozicija, koja se provodi od početka knjige do konca između slugu Božjih i sljedbenika zla. Ali o tomu kasnije. Jasna je septenarska izgradnja, koju ćemo najbolje tumačiti teorijom r e k a p i t u l a c i j e. Nju prihvaća većina auktora; mnogi ne imenski, ali stvarno. Mnoga tumačenja nijesu stalna niti mogu zadovoljiti, jer auktori nijesu prije ispitali načela o sastavu, izgradnji knjige Otkrivenja. Ne samo separatni uvodni dio, nego se i sama egzegeza mora na to obazirati. Broj sedam, tako je rečeno sprijeda, jest princip napredovanja i razvoja pojedinih objava; to načelo nije povjesno-vremensko, nego samo logičko i formalno. Tako ne slijedi, da lomljenje, otvaranje sedmerih pečata knjige (6—8, 1) prethodi navještaje trubljama i izlijevanje čaša s tog razloga, što to u knjizi pretstoji opisano.

Sama nam knjiga daje za to važan dokaz s mnogim anticipacijama na različitim mjestima. Tako u poglavlju 7. spriječava andjele vjetra da ne bi škodili zemlji i moru *ἄχρι σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν* (7:3) Dok nam prorok i

⁹⁰ Journal of Religion 6 (1926) str. 415.

⁹¹ Naved. mjesto, bilj. 36 i 41.

⁹² »Slično« velim, ne »jednako«, jer su govori u sv. Evandlju historijski, a Otkrivenje je simbolično. Poređujem samo sa strane idejnog napredovanja.

ne opisuje što i kako je vidio, kad su bili ovi pečaćeni, sluge Božji označivani, već u slijedećem retku neposredno (7,4) čuje prorok *τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων*⁶³ iz svih plemena slnova Izraelovih i vidio je bezbrojno *ἐκ πάντος ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν* pred božjim prijestoljem i Janjetom (7,9). Istom u poglavlju 9. je govor o nezapečaćenim. O proganjanju i ubijanju još nije bilo govora, a prorok ipak vidi ispod oltara *τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφραγισμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν ἣν εἶχον* (6,9). vaju svi, pa i oni, koji je sijeku svojim kritičkim nažićem. Jedini Slično vidimo u poglavlju 11., gdje se opisuje, da je već gotova Božja osuda i da postoji Njegovo kraljevstvo. Istom u slijedećem poglavlju 12. se opisuje Žena, tip Crkve, kraljevstva Božjeg; pa i dvije zvijeri, pokretači neprijateljstva i progonstva, koji će prouzročiti Božju osudu. Jednako u poglavlju 14. vidimo onih stočetrdesetčetiri tisuće, koji stoje već kao pobjednici pred Bogom i pred Janjetom (14,4), a u opoziciji su sljedbenicima zvijeri (13, 14—16).

Ovi primjeri jasno govore, da u knjizi ne postoji vremenski razvoj. Prorok se ne zabavlja opisivanjem progonstva, mučenja i krvoprolića vjernih, nego ih češće opisuje kao pobjednike, ovjenčane pred Bogom i to s razloga, koji je sebi postavio iz početka: da čitaoca potakne na pouzdanje, tješi ih pokazujući im stalnu, konačnu pobjedu i nagradu vječnom srećom.

Isto potvrđuje opis propasti velikog Babilona. Već u poglavlju 14, 8, čitamo kao gotovu propast; a u 17 gl. još promatra veliki Babilon kao početnika zala i uzročnika nesreće mnogih, dok konačna propast slijedi istom u poglavlju 18. Dvostruko se također opisuje žetva zemlje. U poglavlju 15. vidimo pobjednike u slavi, gdje pjevaju pjesmu Mojsijevu i Janjetovu prije, nego li je opisao u poglavlju 16. izlivanje čaša, koje su u uzročnoj vezi. U poglavlju 18, 4. pozivlje glas s neba *ἔξελεθετε ὁ λαός μου ἐξ αὐτῆς* (Babilona, kojeg smo vidjeli (sprijeda 14, 8), da je već razoren. Tako se u daljnim recima opisuju tužaljke u budućnosti, koju ljudi ne mogu po sebi znati, dok nije sve gotovo (18, 15—19). Radi propasti Babilona se vesele sveti u nebu (18, 20), a propast slijedi iza simboličkog čina (18, 21). Prema tomu je jasno da ne možemo tražiti hronologije u knjizi Otkrivenja.

⁶³ To potvrđuje i sintaktički poredaj. Čuje, čuo je *ἤκουσα* = indik. aorista, *ἐσφραγισμένων* = partic. pass. perfekta. Kako se aorist i perfekt ne odnose na vrijeme, nego samo vrst radnje, u glavnom prošle, premda je aorist i kao jednostavna oznaka u sadašnjosti i budućnosti *-ἂ ὄριστος* to jest *χρόνος*, bez granica, bez početka i svršetka. Aorist zahtjeva svoje primitivno značenje u indikativu prezenta i futura.

Perfekt pak opisuje radnju, koja je bila izvršena u prošlosti, a njezin učinak ostaje trajan u sadašnjosti. Prethodi svakako radnju aorista. Ovo nije u latinskoj gramatici, a ni u grčkoj kod kasnijih pisaca, koji miješaju aorist i perfekt na korist perfekta.

O tom se možemo uvjeriti još bolje, ako promatramo neke pojedinosti. Kao primjer uzмимо viziju četiri konja i konjanika u poglavlju 6. Prvi konjanik po mišljenju većine egzegeta⁶⁴ znači Krista pobjednika ili njegovo evanđelje, koje pobjeđuje na čitavom svijetu. S time je označeno sve vrijeme, otkad postoji sv. Crkva i širi se po cijelom svijetu i evanđelje će se propovijedati do konca svijeta (Mat. 28, 20). Druga tri konjanika predočuju zla, kojima kažnjava Bog svijet radi nevjere: rat, glad i pomor. Pomor uključuje glad i rat. Da li rat prouzrokuje glad i bijedu ili bijeda, pomanjkanje dovodi do pobuna pojedinaca i ratova mnogih s mnogima? — Na isti način treba shvatiti četiri prve trublje u 8. poglavlju. Sav opis je metaforički; uzaludno je, pače nemoguće, ustanoviti hronološki red. Zla, koja slijede iza trublja naliče onima iza izlivanja čaša; učinci su dijelom jednaki, dijelom različiti. Što čitamo u poglavlju 6, 9—11, nije vezano na vrijeme. Pogl. 9, 1—12. se nikako ne povezuje na opis u 8. poglavlju, dočim 16, 10. 11. kao da nastavlja i upotpunjuje 8, 12. Sv. Ivan pokazuje u mnogim vizijama Božje kazne, koje on promatra kao različite iza istih događaja. U moralnom i historijskom je redu stalno, da kazna dolazi kao sankcija za učinjeni prestupak, dok sv. Ivan anticipira jedno pred drugim iz poznatih razloga već kao prorok.

Ne može se dakle uzeti, da se dijelovi koje čitamo u nastavljanju opisa, događaju u vremenu kasnije od onih, koji prethode. Na pr. koncem 11. poglavlja čitamo, da će zvijer zavojštiti na dva svjedoka i da će ih ubiti. Ova zvijer izlazi iz ponora istom u 13. poglavlju. Dakle 11. pogl. suponira i 12. i 13. Ova dva poglavlja pretpostavlja također i 6. pogl., koje nas uvodi u samu stvar: pobjedu Krista i Njegova Evanđelja, nevjeru svijeta i protivnika sv. Crkve i ostataka potomstva žene i protivne vlasti (12, 13, 17). Sve protivno prouzrokuje, da Bog kazni svijet i neprijatelje svoje na njemu.

Nema nikakve hronologije nego postoji, kako sam sprijeđa rekao — logički i formalni red. Septenar se čuva. Ideje — što dalje, sve više se razvijaju, dok ne dođu do vrhunca. Iza broja šest, koji znači još neki manjak, dolazi stvar u septenarima do svoje punine. Također literarni smisao Otkrivenja je nemoguć obzirom na samu stvar kao i mjesto, gdje se sve događa — u nebu, a i u pojedinostima doveo bi do apsurda. Dakle spiritualno po sistemu rekapitulacije.

Ovaj je sistem uveo prvi Tihonije, donatista (oko god. 380).⁶⁵ Od pogl. 20. dalje tumači isključivo s Kristovom pobjedom, gdje anđeo veže jakog neprijatelja sotonu (Mat. 12, 29). 7 glava i 10 rogova su prema Tihoniju svi kraljevi i sva kraljevstva neprijateljski raspoložena prema Kristu. Dva svjedoka nijesu dvije osobe, nego dva zavjeta, stari i novi. Tumačeći 3 i ½ godine nije se

⁶⁴ Dr. Zagoda, Sv. Pismo Novog Zavjeta, Zagreb 1925. str. 510, bilj. 1.

⁶⁵ P. L. 5, 281—314.

držao duhovnog tumačenja; za to je odredio, da znače 350 godina, koje bi imale proteći između Kristove smrti i sudnjeg dana. Broj 666 (za Tihonija, 616 za sv. Ireneja) su sve hostile vlasti Kristu uzete zajedno. Tihonija slijede u glavnom svi bolji tumačitelji.

K a s i o d o r govori u svom djelu »De divina lectione« gl. IX. o Otkrivenju i najboljim umačima: Sv. Viktorinu, Vigiliju Afrikan-skom Tihoniju Donatisti, »koji je u svoj komentar umiješao mnogo i svojih otrovnih nauka...«⁶⁶. O istom Tihoniju kasnije ovisi i izričito to spominje sv. Beda Časni. Pečati i trublje svršavaju na koncu svijeta 7. će trublja navjestiti opći sud, a sedmi je pečat »initium quietis aeternae«. Septenari izrazuju različite poglede na život sv. Crkve. Dijeli knjigu Otkrivenja na 7 knjiga.⁶⁷ »Advertendum praeterea est et ante oculos cordis habendum narrationis genus, quod Spiritus Sanctus in isto libro in omni periodo servavit; usque ad sextum enim numerum ordinem custodivit; et praetermisso septimo recapitulabat.... sed ipsa recapitulatio pro locis intelligenda est.... Tamen fixum servat, ut a sexto recapitulet«⁶⁸ (Tihonije je Otkrivenje) »et vivaciter intellexit et veridice satisque catholice disseruit, praeter ea dumtaxat loca, in quibus suae partis.... schisma defendere nisus, persecutionum quas ipsi catholici pertulerunt (za njegovu sektu) in eadem gloriatur Apocalypsi fuisse praedictas.«⁶⁹

S v. J e r o n i m je preradio komentar sv. Viktorina, postavio predgovor i drugo tumačenje milenija, jer je Viktorin tumačio u milenarističkom smislu⁷⁰. Na upit P a u l i n a o Apokalipsi, odgovara onim danas već proverbijalnim riječima: »Tot sunt sacramenta, quot verba. Parum dixi pro merito voluminis; laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiae«⁷¹. Odbacuje literarno tumačenje, skloniji je spiritualnom⁷². Istu stvar iznosi jasnije u uvodu 18. knjige svog komentara Izaije proroka, kad veli: »Nec ignoro, quanta inter homines sententiarum diversitas sit. Non dico de mysterio Trinitatis... sed de aliis ecclesiasticis dogmatibus... et qua ratione intelligenda sit Apocalypsis Johannis, quam, si juxta litteram accipimus, judaizandum est; si spiritualiter, ut scripta est, disserimus, multorum veterum videbimur opinionibus contraire; Latinorum: Tertuliani, Victorini, Lactantii, Graecorum... Irenaei etc.«⁷³

A v. A u g u s t i n govori o knjizi Otkrivenja kao i nauci, koju sadržaje u XX. knjizi svog djela De Civitate Dei. Tumačenje mu je s p i r i t u a l n o. Otkrivenje opisuje borbu dviju protivnih sila

⁶⁶ P. L. 70, 1122.

⁶⁷ P. L. 93, 106—212.

⁶⁸ Epist. S. Bedae ad Eusebium, Beatus 314.

⁶⁹ P. L. 93, 132.

⁷⁰ P. L. 5, 317—350 osobito 5, 342, 343.

⁷¹ Epist. 53. ad Paulinam 8.; P. L. 22, 548.

⁷² Epist. 46. Eustokiji.

⁷³ P. L. 24, 651.

(civitatum). Subotni milenij, koji je prije naučavao⁷⁴, u ovom je djelu povukao pa mu je hilijazam uopće »fabula ridicula«⁷⁵. Zvijer Otkrivenja pogl. 12. i 13. je širok pojam, koji pretstavlja silu đavolsku i sve zle kršćane zajedno⁷⁶. Nebeski Jerusalem je sv. Crkva po dolasku Duha svetoga⁷⁷ »Mille anni odgovaraju »rotundo numero regni spiritualis Ecclesiae«, koje je inaugurirao sam Spasitelj svojim prvim dolaskom. Prijestolja u poglavlju 20. su poglavari sv. Crkve, jer Sveti već vladaju, inače se Crkva ne bi nazivala »regnum caelorum«. Sotona će biti odvezan na koncu za kratko vrijeme — 3 i ½ godine — jedan razmak vremena, koje je dio od onih tisuću godina⁷⁸. Naglasujem, da i sv. Augustin govori o rekapitulaciji, kad veli: »Sic eadem multis modis repetit, ut alia atque alia dicere videatur, cum aliter atque aliter haec ipsa dicere vestigatur«⁷⁹.

Jednako i mnogi drugi u daljnjim vijekovima. Andrija, biskup u Cezariji⁸⁰ i kasniji mu nasljednik Areta⁸¹, Bruno Astijski, rekapitulira sve, pače i poslanice unosi u ovaj sistem i tumače ih zajedno sa ostalom knjigom kao cjelinom »Septem visiones, quarum etsi verba diversa, sententia tamen paene eadem esse videatur«⁸².

Da završim ovaj dio. Daleko bi me vodilo, kad bih samo spominjao razne auktoare, koji brane jedinstvo knjige Otkrivenja i iznose njenu unutarnju strukturu po stalnom planu. Zadnjih je decenija i Otkrivenje postalo zlatni rudokop — aurifodina — za mnoge bibliciste kao i pobožne čitaoce. Nije knjiga bez velikih poteškoća; veće su nego li u ikojoj drugoj knjizi i Starog i Novog Zavjeta. Ali stoji činjenica, da svi oni, koji su iskreno sezali za Otkrivenjem utvrdili su jedinstvo historijsko, literarno i idejno, a u tumačenju je najbolje jamstvo po teoriji rekapitulacije.

Nek govori jedan od najnovijih komentara Otkrivenja, protestant D. W. Hadorn:⁸³

»Das Vorherrschende der alten heiligen Zahlen 3, 4, 7, 12, vor allem der Zahl 7, in der Offenbarung erleichtert die Erkenntnis des planmäßigen und kunstvollen Aufbaus der Offenbarung. Die meisten älteren Kommentatoren seit Beda und von den neueren Esvald, B. Weis

⁷⁴ Sermo 259.

⁷⁵ De Civitate Dei, XX, 7, § 1.

⁷⁶ Isto XX, 9, § 3.

⁷⁷ Isto XX, 17.

⁷⁸ Isto XX, 8. 9. 11. 13.

⁷⁹ Isto XX, 17.

⁸⁰ P. G. 106, 499—764.

⁸¹ P. G. 106, 210—458.

⁸² P. L. 165.

⁸³ Die Offenbarung des Johannes, Leipzig 1928, S. 4.

und Lohmeyer, erkannten, dass das Buch in 7 grosse Zyhlen von Visionen geteilt ist, die von einer Einleitung und von einem Schlusswort umrahmt sind. Daneben lässt sich unschwer erkennen, dass sich die ersten 3 Kap auf die Gegenwart, Kap 4—22, 5 auf die Zukunft beziehen und eigentliche Weissagungen enthalten. Die Tatsache, dass vier grössere Abschnitte, die Sendschreiben, sowie die Siegel-, Posaunen- und Schalengesichte ebenfalls nach Siebenteilung gegliedert sind, legt die Vermutung nahe, dass auch die übrigen Abschnitte nach diesem Prinzip geordnet sind. Das ist denn auch tatsächlich der Fall und deutlich erkennbar, wenn auch die Abgrenzung im einzelnen gelegentlich fraglich ist. Der Eindruck des klaren Aufbaus nach dem Prinzip der Siebenzahl wird allerdings durch zahlreiche Zwischenstücke und Einschreibungen verwischt. Allein der auf der Siebenzahl aufgebaute Plan leuchtet immer wieder durch.

I. Das erste Gesicht, beginnend mit der Berufungsvision und die 7 Sendschreiben ethaltend, umfasst 1, 9—3, 22.

II. Das zweite, in deren Mittelpunkt die Siegelvision steht umfasst 4, 1—8, 1.

III. Das dritte, die Posaunenvision, reicht von 8, 2—11, 18.

IV. Das vierte, das Gesicht vom Antichrist, von 11, 19—14, 20.

V. Das fünfte, die Schalenvision, von 15, 1—16, 21.

VI. Das sechste, das Gesicht vom Falle Babels, von 17—19, 10.

VII. Das siebente, das Gesicht von der Vollendung, von 19, 11—22, 5.

Dalje nastavlja: »Der Pianmässige kunstvolle Aufbau des Buches ist ein stringenter Beweis für eine ursprüngliche Einheitlichkeit. Ebenso die Kunstvolle Verbindung, die zwischen der einzelnen Gesichtern besteht.«⁸⁴ I zaključak: »In 1, 19 wird das erste Gesicht mit den 6 folgenden verbunden durch die Angabe dessen, was dargestellt werden soll: *ὃ εἶσιν καὶ ὃ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα.*⁸⁵

⁸⁴ Isto tamo.

⁸⁵ Isto tamo.